

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Geometrinių dygsnių knyga

2012-08-29

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Poezija

AUTORIUS: Viktorija Daujotytė

DATA: 2012-08

Geometrinių dygsnių knyga

Viktorija Daujotytė

Aidas Marčėnas. Ištrupėjusios erdvės: devynių gyvenimų eilės. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012. – 240 p.

Naujoji Aido Marčėno knyga „ištrupėjusios r dvės“, tikėtos (po *srauto* poezijos) kanoninės drausmės knyga; *tankos* — 5 eilučių japonų lyrikos žanras, 31 skiemens (5, 7, 5, 7, 7), būdingi panašių skiemenų deriniai, gamtos, meilės, būties temos. A. Marčėnui reikia griežtų taisyklių, kad galima būtų jų laikytis ir nesilaikant. Taip yra su jo sonetu, su haiku. Taip ir su *tankomis*.

Pirmasis – lyg paaiškinantis, įvedantis:

kiek bepildyčiau

gyvenimo turiniu

proto kloaką –

gausėja jūsų

kasryt

ištrupėjusios r dvės

(p. 9)

Galima taip sužaisti – raidės, bet ne garso, ne skiemens (lietuvių kalboje nėra skiemens be balsio) sando skylę paliekant ir pavadinime. Sonantas r balsingas, balsis slypi jo kūne, išlieka; kai nutrupa, nudūžta viena vazos ašelė, dar matome ir ją buvimo

vietoje. Ričardo Šileikos (vis įdomiau dirba su daiktais, ypač su nereikalingais) „geležėlės“ nuotrauka knygos viršelyje su ištrupėjusia dalimi (trūksta rato dalies tankiškajam septynetui sujungti) yra iškalbus simbolis. Į sąmonę (ir dėl septyneto) labiau skverbiasi ta dalis, kuri nutrupėjusi, nulūžinėjusi. Erdvė iš esmės visada metafora; ji ir trupa sąmonėje, vaizduotėje, vaizdiniuose. Mūsų patirtas erdves trupina užmarštis. Iš jos ištrupa žmonės – mirę, kartais ir gyvi. Medis dūla, o geležis, jei net geležėlė, – dyla, lūžinėja, kai pavargsta. Ir metalas pavargsta. Kai visai pavargsta, trupa, ištrupa, sutrupa.

Suveržtos poetinės formos (skiemenu, eilučių skaičius, kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenu deriniai, rimai, rimavimai) yra ir priešinimosi užmarščiai būdai. Vis dėlto eilėraštis ne iš skiemenu, nors ir jų laikomasi, o iš frazių-eilučių, sutekančių į sakinius. Sakinys – vis dėlto sakinys, sueiliuotas sakinys, ritminis-intonacinis sakinys yra prasmės raktas. Tą buvo pajutęs ir Jonas Aistis, kai eilėraštyje „Kada nors“ (1929) ištara: „Po to lyg lava meilė ir troškimai / Išsineria kaip saulė sueiliuotu sakiniu.“ Kad ir kokių ribojimų būtų stabdomas sakinys, jis turi *išsineri*. Sakinio geometrija, kai, brėžiamas lyg linija, jis sudarinėja prasmių konfigūracijas. Puikus pasažas iš „Sakinių“ apie *tavęs, mūsų, savęs*, apie Leonardą Gutauską ir upėtakį. Kaip sakiniu pasirašo tai, kas ir turi pasirašyti.

Sakinio siekinių priešara tankoje, dedikuotoje *Alfonsui*:

vien tam, kad gražiau

sakinį išvingiuočiau,

paklausiu, kodėl

šis gražus sakiny

net savęs nepasako?

(p. 53)

Reikia, kad pasakytų: ne save, bet ir save. Save ir ne tik save. Parašyti eilėraštį iš keturiolikos eilučių, bet taip, kad jis galėtų būti atpažintas kaip sonetas – Petrarco ar Shakespeare'o tradicijos. Arba marčėniškos modifikacijos. Parašyti haiku (5, 7, 5). Aritmetinis haiku – dalykas paprastas, turime jų apščiai. Sunkiai pasiekama haiku geometrija, apimanti erdvines proporcijas, tūrius: gamtos ir būties. Poetinės formos, kurios vadinamos kanoninėmis, savo esme ne aritmetinės, o geometrinės, erdvinės. Ir *ištrupėjusi* ar *aptrupėjusi* erdvė lieka erdvė, sąmonė ją gali restauruoti. Taip kadaise savo sąmonėje aptrupėjusias, ištrupėjusias antikos poetės Sapfo formas yra restauravusi Nijolė Miliauskaitė („Sapfo eilėraščiai, rasti vienoje liginėje“), punktyru nužymėdama *ištrupėjimus*, jų apimtis nusako tai, kas (jei net tariamai) išlikę:

upė

teka atgal

neužmirštuolių krantai

Ketureilio kontūrai, eilėrašcio apie tekėjimą, krantus, grįžimą, žydėjimą. Restauracija yra kilnus veiksmas, jam reikia geros medžiagos, medžiagų. *Sakinių*, kurie A. Marčėno knygoje pasirodo kaip užtekstinis tekstas, netgi kaip teorija, beje, įtikinanti. „Haiku yra aukščiausio meistriškumo vieno kirčio menas. Tanka – dviejų. Tarp dviejų kirčių atsiveria kosmosas banalybei. O ši, neslėpkim, yra mėgstamiausias virtuvės šefo ingredientas.“ Taip, didžioji žmogaus gyvenimo dalis yra banali, mes gyvename banaliai. Kadaisė labai norėjau supeikti banalų eilėraščių, gal ir geras buvo tas noras, bet eilėraščių poezija padaro tai, kas staiga sublyksi banalybėje, kartais tai tėra banaliausia stiklo šukė. Bet blyksi, blyksi, lyg būtų brangakmenis. A. Marčėnas geba apžaišti banalybę, eilėraščių joje neįklimpsta. Eilėraščių knygoje daug, bet neatitinkančių bendro lygio lyg ir nėra. Jei dėkoja ir *darsyk*, vadinasi, yra už ką.

Įsakmus *atminti* (bet jau ir su laiko patina) veikia lyg koks prasmės vektorius. „Sankalba: Nijolę Miliauskaitę atminti“:

Krišnos barbute,

kiek gyvenimų kęsta,

kad parašytum

tokį eilėraščių,

kiek

siaubingų gyvenimų

(p. 50)

Sąsauka ir su knygos paantrašte: *devynių gyvenimų eilės*. Kiek gyvenimų mes gyvename, kiek jų nugyvename? Kiek ir kokių (gražių? siaubingų?) jų reikia eilėraščiui? 31 skiemuo, bet šešios eilutės. Šeštosios vienskiemenės eilutės reikia eilėrašcio geometrijai. A. Marčėno *tankos* – dar *sankalbos* ir *sankabos*. Sankalba iš bendros kalbos jutimo, iš susikalbėjimų galimybės. Sankaba iš susikabinimo. Jungtis, sujungimas, – bet ne tik vienu lygiu, o keliais, vėl geometrija (skaistus, grynas, amžinas mokslas – geometrija, – ištarta kadaisė Juditos Vaičiūnaitės). Aritmetiškai atrodančią kanonų tradiciją gaivina tik geometrija. Galima pridurti – poetinė. Erdvė, trupanti, ištrupėjusi, atkuriamą, atsikuriantį, prasiplečiantį, pagilėjanti pati iš savęs. A. Marčėno *erdvės* (ir ištrupėjusios). Kornelijaus Platelio *ertmės* iš „Karstinių reiškinių“ (2010), iš jo haiku: „Tulpių žiedai. / Angelai – tai tik tuštumos / mūsų sąmonių.“ Sąmonės tuštumos, proto kloakos. Bet ir šviesumos, aputiškos *erčios*. Taip, įveikti didieji trukdžiai: „Sankalba: Juozą Aputį atminti“ *pasisako*:

mirę radijai

klausosi mūsų žinių

naktį žvaigždėtą –

galaktikos pakrašty,

Zervynose, cykumoj

(p. 177)

Susieti mažąsias kanonines formas (trys, penkios eilutės, 17, 31 skiemuo) su erdve, tad ir su geometrija – gerai užslaptintas A. Marčėno žingsnis. Stiprūs poezijos *dygsniai*, rankos rašto, kaip rankų darbo. Dirbti su skiemenimis, eilutėmis, bet kartu ir su pačiais svarbiaisiais poezijos dydžiais. Aiškinanti, bet, aišku, nepaaiškinanti paralelė – aukštosios Paryžiaus mados magistras rankomis, pirštais, adatos *dygsniais* siuva kostiumą (koks neišnykstantis, nesutrupantis kanonas), atsisakęs kompiuterių kreida išsibraizo linijas, sukerpa. Turi kažkas išlaikyti tą pirminę tradiciją – rankų darbo siuvimo. Bet – jau pačios aukščiausios mados, jos geometrijos. Būtinumas neišnyksta tik perėjęs į aukštesnį lygį. Retais atvejais – į aukščiausią.

A. Marčėno „ištrupėjusios erdvės“ – dygsnių knyga, sudygsniuota. Linijomis ir jų konfiguracijomis. Devynių gyvenimų – vis nutrupanti: *devyni, aštuoni, septyni, šeši, penki, keturi, trys, du, vienas, nulis*. Ar nulis skaičius, ar ne skaičius? Galbūt ta pati *proto kloaka*, kuri ir pildoma trupa, bet nepildoma būti negali. Gyvenimas tai, ką matai; tą pasakytą ne tik Arvydas Šliogeris.

Savitas A. Marčėno takas, prasimintas dar „Gyvenimo srauto poezijoje“, – su pasiaiškinimais:

stebiu

Jono Strielkūno laidotuvėse

ant gretimo kapo prisėdusi

Algimantą Baltakį:

poezija! kai

mirtinai pagalvoji,

kad tai dar rūpės,

gyvenimą užverčiąs

liūdnas rūpintojėli

(p. 23)

Rūpės, mirtinai rūpės; kuo labiau jausim nerimą dėl savęs ir pasaulio, juo labiau rūpės poezijai. Gal ir ji pati labiau rūpės. Kas yra tikrai, paliudijamai, yra ir netikrai, metaforiškai, jei tik sąmonė tą tarpą, tą ribą pajunta, gali ką nors iš jos išgauti. A. Marčėno *tankos* su imperatyviuoju *atminti*. Daug kultūros, kūrybos, tradicijos artimųjų. Iki Valdo Kukulo – dar tik jo mirties metinės. Savų artimųjų skaudumas, savosios patirties trupėjimas. Bet kur savumo ribos kūryboje?

Kūrybos instinktas – *atsiminti*. Išlaikyti atmintyje. *Sustabdyti trupėjimą, trupumą*. J.

Vaičiūnaitė yra sakiusi, kad knygą „Neužmirštuolių mėnesį“ (1977) norėjusi „griežtai sukompnuoti – sudėstyti ją lyg iš senų fotografijų – vienaip ar kitaip mano sąmonę palietusių autentiškų asmenybių atvaizdavimo. Tai žmonės, priklausantys mūsų kultūrai – M. K. Čiurlionis, Žemaitė, G. Petkevičaitė-Bitė, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana, liaudies dailininkė E. Daugvilienė ar tiesiog Juliją Janonį mylėjusi Justė“ („Kaip žalias medžio lapas“). Bet ta siekta griežta kompozicija nebuvo išlaikyta, atsiradę kitų motyvų. A. Baltakio „Dedikacijos“ (1975), net „Vienuolynas“ (1998) irgi turi bendrinantį ryšį su kitais podirvi. Įsipareigojimą, atsiminimą, prisiminimą ir priminimą. Liūdnam ar su šypsena.

A. Marčėnas savo *atminti* įrašo sudėtingoje, komplikuotoje kūrybos erdvėje. *Tankos* stogas, moraliniai įsipareigojimai, asmeninė patirtis, net jautimas, kad galiausiai imame gyventi vis labiau trupančiose, *ištrupėjusiose erdvėse*. Stiprus egzistencinis nervas, neleidžiantis užsižaisti skaičiavimu. Tokio rango poeto aritmetiniai veiksmai jau negali patenkinti. Epitafijos, bet ir epigramos – su sąmojo, kažko netikėto, žaismingo žyme, neužgaulia, bet esminga. Bernardui Brazdžioniui:

kai jus sutikau,
 priminėt kalakutą
 dienoj padėkos –
 todėl
 Rojaus soduose
 vaikštinėjat, povete
 (p. 148)

Ir paaiškinimas: „Žodį „povetas“ andai „išvedė“ Sigitas Geda.“

Kad nėra ribų tarp epitafijų liūdnumo ir epigramų sąmojingumo, žino ir pats poetas. Kad ant ribos jos susitinka ir ant ribos gali apsikeisti vietomis. O žmonės, žmonės gal irgi. Jei eilėraštyje nėra nė vieno, yra visi, ir tie, kurių nėra, ir tie, kur tebėra. Ir dar byrantis jazminas, vėjuje krintantys jo žiedlapiai. Tuo ne apie tą. Apie tą ne tuo. Ne tik tuo. Ne tik apie tą.

ai, nubyrėjo
 jazminas – tiek to,
 širdį
 veriantys vėjai –
 brutalieji bičiuliai,
 kritusių išnešėjai

(p. 221)

Poezija, kuri nežino (to gali nežinoti ir nerūpimas, bet ypač gerbiamas skaitytojas), kad ji *tanka*; ji turi jazminą, širdį, vėją, sąskambingumą (*nubyrėjo – brutalieji*), ritmą, ji gali būti *sakinys*, aistiškai išsineriantis pro visas kliūtis.

Poezijos aplinkkelis, kuris yra pats tiesiausias.